

РЕЛІГІЙНІСТЬ БУКОВИНЦІВ: СТАН І СПЕЦИФІКА ПРОЯВІВ (НА МАТЕРІАЛАХ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

У статті аналізується рівень та характер релігійності в Україні та регіоні, досліджуються показники довіри до релігії та Церкви. Визначається ступінь світоглядної толерантності, стан забезпечення свободи совісті та релігійних свобод, ставлення до інституту державної церкви та національно-орієнтованої релігії. Проводиться порівняльний аналіз всеукраїнської та регіональної релігійності та її специфіки.

Ключові слова: релігія, релігійність, релігійні організації, релігійні громади, Церква, конфесія, толерантність, міжконфесійні конфлікти, свобода совісті, релігійні свободи.

Актуальність проблеми. Релігія і Церква в Україні завжди відігравали суспільно значиму роль та серйозно впливали на трансформаційні і культуротворчі процеси. Вони були тим соціальним інтегратором, який дозволяв підтримувати суспільно духовну стабільність та високий рівень толерантності у міжетнічних і міжрелігійних відносинах. Тому релігійність населення була завжди високою як в Україні, так і в регіонах. У громадській думці побутує твердження, що високий рівень релігійності тотожний моральності і в значній мірі впливає на толеризацію відносин. Найбільш характерним це твердження є для західного регіону країни та Буковини. Якщо дослідження української релігійності проводиться Центром Разумкова майже щорічно, то її регіональна специфіка відображається не в повній мірі, а самовизначення у параметрах релігійної віри виявляється за наступним розподілом областей за регіонами: Україна, Центр, Захід, де Чернівецька область відноситься до західного регіону. Але потрібно врахувати, що Буковина за рівнем релігійності не співпадає з жодним із цих трьох регіонів. Тому дуже важливо визначити стан, рівень та характер саме буковинської релігійності та співставити її із загальноукраїнським рівнем. Послугують нам у цьому дослідження, які проводилися в травні 2015 р. [5].

Метою даного дослідження є аналіз стану та специфіки релігійності Буковини.

До основних **завдань** наукового пошуку відносимо:

1. Визначення рівня та характеру релігійності України.
2. Виявлення специфіки релігійності населення Буковини.
3. Співставлення загальноукраїнської та регіональної релігійності.
4. Вивчення стану регіональних релігійних свобод, відношення до ідеї державної національної церкви та іновірівців.

Рівень дослідження проблеми. Дослідженням стану рівня та характеру релігійності населення Буковини займалися В. Балух (релігійна мережа Буковини, релігійна ситуація в Чернівецькій області, релігійні процеси та їх політичні чинники), В.Лагодич (регіональні аспекти релігійності), В.Лешан (релігійність Буковини; релігійні конфлікти та конфліктогенні зони); І.Чеховський (народні календарні традиції українців Карпат і Прикарпаття; трансформації старожитньої традиції в сучасному старообрядницькому середовищі Чернівців); В.Малик (соціально значуща діяльність регіональних церков, релігійна освіта).

Виклад основного матеріалу. За даними європейського соціологічного дослідження 74,7% українців вважають себе такими, що належить до певної релігії. За цим показником наша країна входить до сімки із 23 досліджуваних країн (після Кіпру, Польщі, Португалії, Ірландії, Словаччини та Болгарії [3, с. 67].

Рівень та характер релігійності регіону має свою специфіку, але її відмінності можна зрозуміти, лише порівнявши із загальноукраїнською. За останніми дослідженнями служби Центру Разумкова у 2014 р. віруючими себе вважали 76% громадян (проти 67% у 2013 р.,

71% у 2010 р., та 58% у 2000 р.). Характерно, що в Західному регіоні віруючими себе визнали 93% громадян (на Сході – 63%) [4, с. 116].

Релігійність українського соціуму характеризує як якісну, так і кількісну визначеність (ступінь, рівень, характер) засвоєння релігійних ідей, цінностей та регламентативів і їхній суттєвий вплив на поведінку та життєдіяльність віруючих. Зазначимо, що рейтинг інституту Церкви залишається високо стабільним і утримує першу позицію серед суспільних та політичних інститутів (66%; на Заході – 88%) [7, с. 115].

Чернівецька область є найменшою в Україні як за площею (8,1 тис. кв. км., або 1,3% від всієї території країни), так і за чисельністю населення (на території 417 населених пунктів проживає 909 тис. осіб понад 76 національностей).

Північна Буковина є специфічним регіоном в етнічному, культурному, та в конфесійному вимірах. Ментальність населення, його традиційний, звичаєвий спосіб життя, пов'язаний з прикордонним характером області, глобалізаційними процесами та інкультурацією, що відбувається як під впливом прикордоння, так і широкими міграційними процесами. Ці впливи серйозно змінюють соціальний, культурний і конфесійний простори та визначають своєрідні вектори у трансформаційних змінах, специфічні тенденції розвитку релігійної мережі та стану релігійності.

Чернівецька область завжди була полем перетину і протистояння не лише економічних, політичних, етнічних та релігійних інтересів різних країн (Росія, Польща, Румунія). Поліетнічність та полікультурність краю, прикордонний характер області мають значний вплив на релігійстворчі процеси та роблять його поліконфесійним – 30 напрямків та течій.

Сформована в результаті цих процесів строката віросповідна палітра з одного боку має свою специфіку, а з іншого – слугує моделлю, на якій відображаються всі загальні закономірності та тенденції, що характерні для релігійного простору країни і прикордоння. Вона може вважатися достатньою, щоб відповідати нормам українського законодавства про свободу совісті та задовольняти релігійні потреби населення краю. Цьому слугує і розвинута релігійна мережа краю та відповідна матеріально-технічна база релігійних організацій.

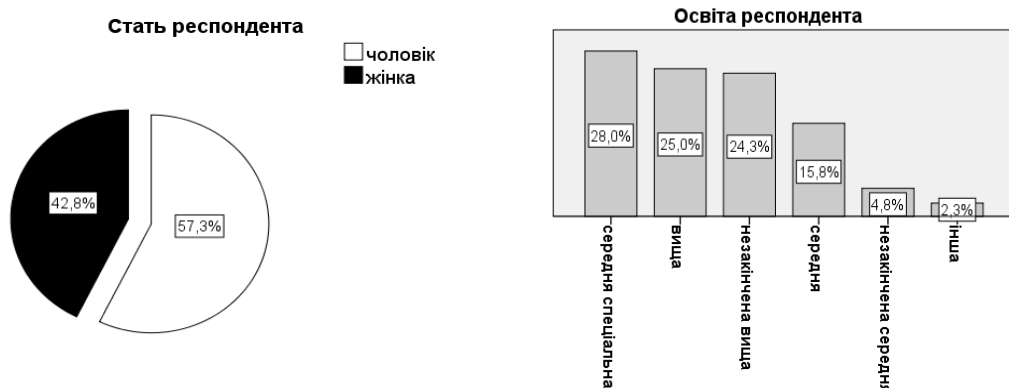
Станом на початок 2016 р. в Чернівецькій області діяло 1886 релігійних організацій (1275 громад), 12 управлінь та об'єднань, 21 монастир, 7 місій; 118 громад залишалося без реєстрації. Головною причиною небажання окремих релігійних громад реєструватися є організаційна неготовність самостійно існувати (ЄХБ та ХВЕП) та взаємодіяти з органами державної влади (Свідки Єгови, АСД реформаційного руху, рада церков ЄХБ). Задоволенням духовних потреб вірних у різних конфесіях опікується 1624 церковнослужителя (127,3% забезпеченості).

Зареєстровані та незареєстровані релігійні громади області для задоволення своїх релігійних потреб використовують 1094 культові будівлі (85,8% забезпеченості). Найвищий рівень забезпеченості культовими спорудами має УПЦ (98%). Відсоток забезпеченості храмами в УПЦ КП складає 55%, в ЄХБ – 75%, ХВСП – 86%, АСД – 100%, УГКЦ – 65%, РКЦ – 72,7%, Свідків Єгови – 56%. У кількісному вимірі релігійні громади виглядають так: православ'я – 616 або 48,7% всієї мережі; протестантизм – 559 або 43,8%; католики – 59 або 4,6%; новітні релігії – 19 або 1,5%. Представлені в регіоні також малочисельні етнічні утворення – 15 або 1,24% [6]. Слід зазначити, що розвинута релігійна мережа краю створює всі можливості для задоволення духовних потреб населення і їх світоглядних свобод.

Нами була поставлена мета дослідити, наскільки розвинута релігійна мережа та існуючі свободи створюють необхідні можливості для функціонування поліконфесійної релігійності та толеризації відносин. Рівень, характер та специфіку регіональної релігійності дозволили проаналізувати результати вищезгаданих опитувань. Аналізуючи результати дослідження, зазначимо, що обсяг вибірки дослідження склав 400 осіб (віком від 17 років і старше). Методом опитування було особисте формалізоване інтерв'ю "face to face" за місцем проживання та навчання.

Якщо проаналізувати соціально-демографічний блок респондентів, то можна зазначити, що серед опитаних було 57,3% чоловічої статі та 42,7% – жіночої. Освітній рівень опитаних

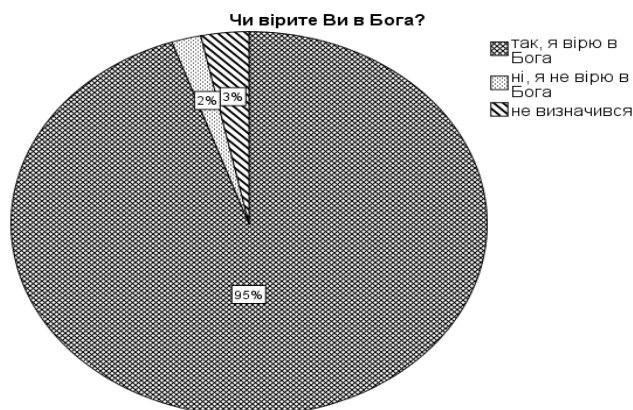
виглядав таким чином: середня спеціальна – 28%, вища – 25%, н. в. – 24,3%, середня – 15,8%, н. с. – 4,8%, інша – 2,3%. Характерним для дослідження було те, що серед опитаних великий відсоток склали особи, які мали вищу, незакінчену вищу та середню спеціальну освіту та добре орієнтувалися у світоглядних питаннях, що дозволило отримати достатньо чіткі відповіді на поставлені питання [5].

В опитуванні були задіяні всі верстви населення, а соціальний статус респондентів виглядав так: студенти – 28%, робітники – 14,5%, пенсіонери – 14,3%, безробітні – 12%, приватні підприємці – 12%, працівники бюджетної сфери – 9,5%, державні службовці – 7,3%, інші – 2,0%, учні – 0,5%. Запрограмований значний відсоток серед опитаних саме студентів надав можливість отримати адекватні відповіді на питання релігієзнавчого характеру [5].

Незважаючи на те, що релігійність у більшій мірі є позаінституційною, маніфестованою, ніж реальною, конфесійні погляди опитаних є дещо розмитими, про що свідчить дослідження [Див: 3, с. 69]. 95% опитаних стверджують, що вірять в Бога і лише 2% не вірять та 3% є такими, що не визначилися [5].

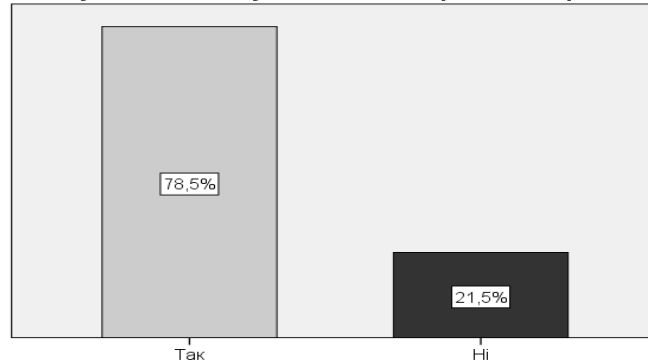

Серед п'яти критеріїв визначення рівня релігійності, сформульованих Чарльзом Глоком, одним із критеріїв як інструменту операціоналізації релігійних виявів є церковно-ритуальна практика. Щоправда, українські соціологи релігії використовують інший показник – релігійно-інституційну залученість або простіше – відвідування богослужбових заходів [4, с. 116].

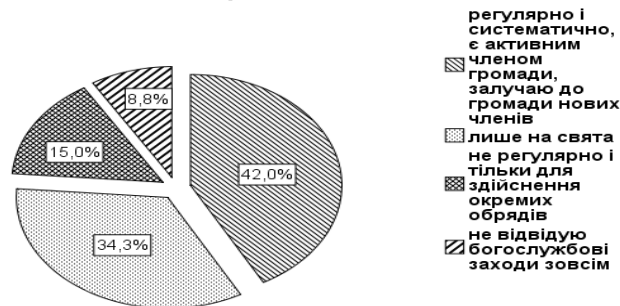
Ми спробували визначити частоту відвідування в регіоні богослужінь та інших релігійних заходів. Як свідчать дослідження, 78,5% опитаних відвідують по можливості різноманітні релігійні заходи, 24,5% не відвідують. Регулярно серед членів громади релігійні заходи відвідує лише 42%, 68% опитаних відвідують їх виключно щодо своєї релігійної конфесійної приналежності, майже 25% вірян здійснюють мобільність і відвідують релігійні заклади, які є близькими до їхньої конфесії; близько 9% респондентів з декларованою релігійністю, які не визначилися з вірою, не відвідують релігійних закладів взагалі. Такі показники свідчать, що кореляція між маніфестованою релігійністю й інституційною залученістю не відповідає.

Показники участі в релігійних практиках по Україні дещо інші. В 2013 р., як і в 2010 р., число тих, хто відвідує служби, становило 59,0%. Загалом серед віруючих богослужіння відвідувало 73% та 35% тих, хто вагався і 7% невіруючих. Порівняння показують, що релігійна залученість до богослужбових заходів на Буковині вища, ніж по Україні.

Чи відвідуєте Ви богослужбові заходи в релігійній громаді?

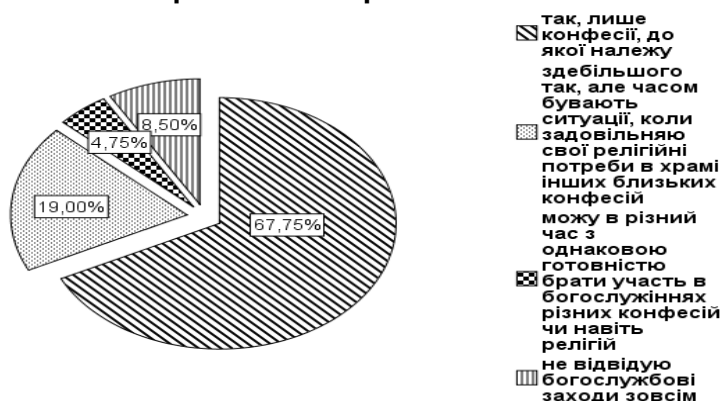

Як часто Ви відвідуєте богослужбові заходи в релігійній громаді

Цікавим є те, що респонденти, заявляючи про свою релігійність, залишаються позаконфесійними і відвідують богослужбові заходи різних конфесій. Так, серед конфесійних 67,7% відвідують заходи лише тих церков, до яких належать, 19,0% інколи можуть задовільняти свої релігійні потреби у храмах інших близьких по віросповіданню конфесій, 4,7% можуть в різний час з однаковою готовністю брати участь у богослужіннях різних конфесій чи навіть релігій, 8,5% заявили, що не відвідують богослужбові заходи взагалі [5].

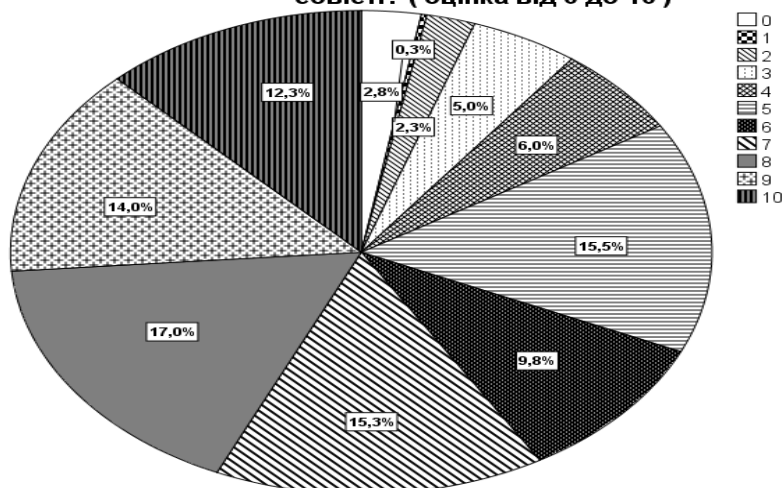
Чи відвідуєте ви богослужбові заходи виключно однієї релігійної конфесії?

На нормальне функціонування релігійності, як ми вважаємо, впливає в першу чергу той рівень релігійних свобод, які гарантовані українським суспільством. Можна констатувати, що свобода совісті й свобода релігії в Україні стала невід'ємними компонентами системи загальнолюдських цінностей та основних демократичних прав і свобод. Усі ці свободи гарантують Конституція України та закон України "Про свободу совісті та релігійні організації".

Демократизм, який виникає разом з формуванням громадського суспільства, дає можливість невтручання держави у релігійну сферу та перешкоджає їй застосовувати владні повноваження і встановлювати ті чи інші обмеження до різних віросповідань, створює високий рівень релігійних свобод, що відзначено як в українських дослідженнях, так і в даному випадку – в регіональному. В Україні, наприклад, 73% опитаних в 2014 р. (проти 65,0% в 2013 р.) заявляли, що в країні існує повна свобода совісті і рівність віросповідань перед законом; натомість лише 21% – проти 33,0% у 2013 р. вважали, що свобода совісті і рівність віросповідань в Україні декларується, але не здійснюється [7, с. 16]. У дослідженні, проведеному на Буковині, респонденти оцінювали рівень реалізації релігійної свободи та свободу совісті за 10-бальною шкалою. Більшість респондентів підтримали думку, що релігійні свободи та свободу совісті можна оцінити в середньому на 6,7 балів. За відсотками це виглядає так: найвищу оцінку – 10 балів дали 12,3% респондентів, 9 балів – 14%, 8 балів – 17%, 7 балів – 15,3%, 6 балів – 9,8%, 5 балів – 15,5%, 4 бали – 6%, 3 бали – 5%, 2 бали і 1 бал відповідно – 2,3% та 0,3% [5].

Наскільки в Україні реалізується принцип релігійної свободи та свободи совісті? (оцінка від 0 до 10)

Середня оцінка - 6,7

Важливим показником для українського соціуму є те, що він вважається толерантним для сповідання різних релігій. Переважна більшість українців вважає, що будь яка релігія, яка проголошує ідеали добра, любові, милосердя і не загрожує існуванню іншої людини, має право на існування або "всі релігії мають право на існування як різні шляхи до Бога". Як і в 2013 р. з цими твердженнями погодилося 74% опитаних [7, с. 16]. Ми дещо розширили це питання, ввівши поняття "традиційна релігія" та "істинна релігія". Більшості опитаних

(39,3%) імпонує твердження, що будь-яка релігія, яка не заперечує ідеали добра, любові, милосердя і не загрожує життю іншої людини, має право на існування. 31% буковинців вважають, що "всі релігії мають право на існування", 10,5% – що істиною є тільки їхня релігія, 9,8% стверджують, що право на існування мають лише традиційні для України релігії, 8% не змогли визначитися з цього питання.

Респондентам також було поставлено питання "чи відчували ви на собі прояви нетолерантності щодо вашої релігійної приналежності?" На що 39,8% відповіли – ні, 32,5% – радше ні; тільки 11,5% дали відповідь – радше так; 10,5% – так [5].

Сьогодні в Україні набуло широкого розголосу питання про статус традиційної та національно орієнтованої релігії, тому й було проведено декілька років поспіль дослідження для визначення точок зору щодо цієї проблеми. Результати опитування свідчать, що тільки 11,0% респондентів упевнені в тому, що "право на існування мають лише традиційні для нашої країни релігії". Водночас, майже третина (31%) опитаних переконані в тому, що Церква та релігія мають бути національно орієнтованими. Вказані відсотки, як ми вважаємо, свідчать про толерантність українців і до нетрадиційних для країни релігій [7, с. 16].

Проведене нами дослідження показало, що майже 55% вважають, що "Церква повинна бути національно орієнтованою" (на 24% більше, ніж загалом по Україні. – Авт.), 29% переконані, що не повинна, 16% – не визначились з цього питання [5].

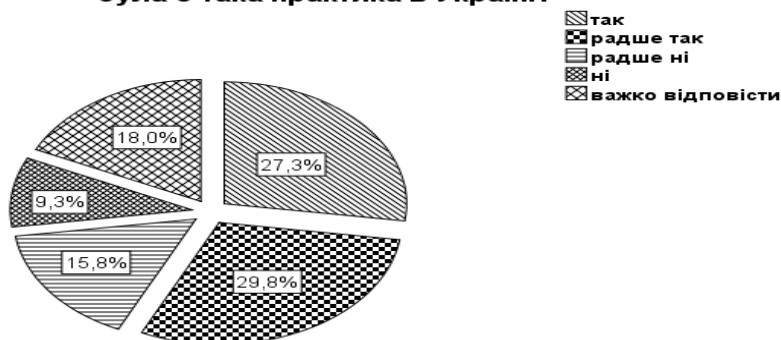

В останні роки також дискутується питання про створення інституту державної церкви. Щоправда, ця ідея не знаходить широкої підтримки у громадян України (лише 13%

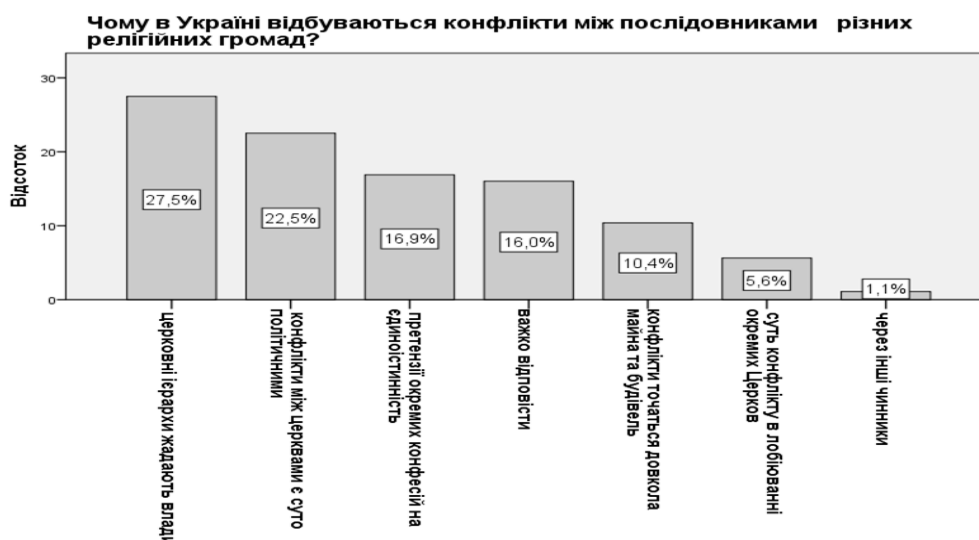
опитаних проти 9% у 2013% р.). На Заході країни ідею впровадження державної церкви підтримують 20%, але на Півдні – лише 6% [7, с.15].

Аналіз результатів досліджень, проведених в Чернівецькій області, показує, що більшість респондентів згодні з тим, що в Україні може бути запроваджена державна церква – 57%, проти такої ініціативи виступає 24% [5].

У деяких країнах світу (в т.ч. європейських) існують державні церкви. Вони користуються підтримкою держави, мають певні переваги з іншими релігійними організаціями. Чи доцільною була б така практика в Україні?

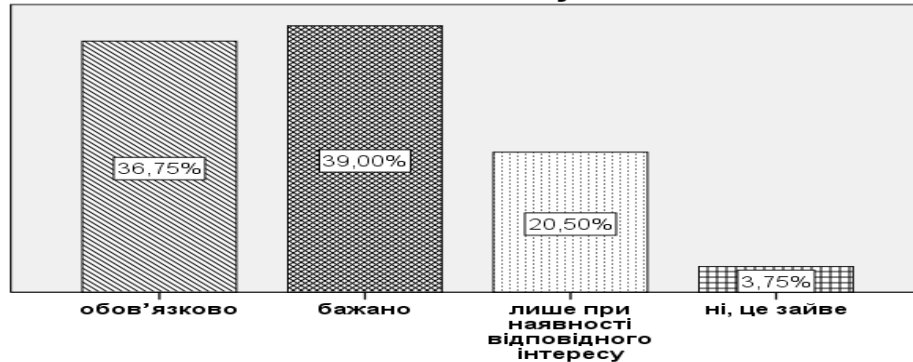
Слід зауважити, що на нормальне функціонування релігійності та задоволення релігійних потреб значною мірою впливають міжконфесійні відносини та відсутність релігійної конфліктності. Ми спробували проаналізувати, що виступає чинниками конфліктів між послідовниками різних релігійних напрямків. 27,5% респондентів заявили, що це прагнення влади з боку церковних ієрархів (за всеукраїнським дослідженням цей показник складає 31%), 22,5% відзначили політичну складову конфліктів (загальноукраїнський показник 22%), 16,9% назвали претензії окремих конфесій на єдиноістинність, 10,4% вважають, що конфлікти точаться довкола майна та будівель (загальноукраїнський показник 32%), 5,6% – лобіювання окремих церков. Порівнявши наші показники з загальноукраїнськими, можемо сказати, що в краї основними чинниками конфліктів, вважаються претензії ієрархів на владу, політизація релігій, а не майно, як загалом в Україні [5; 7, с.28].

Міжконфесійна толерантність та безконфліктність у релігійному просторі можливе лише тоді, коли представники конфесій, як і невіруючі, знають культуру та релігійні традиції краю та один одного. Одним із завдань дослідження якраз і був аналіз того, чи цікавиться полікультурне населення регіональними звичаями та традиціями інших етносів. 39% відповіло, що це є бажаним, 36,7% – що це є обов'язковим, 20,5% – що це можливе лише при наявності інтересу. І тільки 3,75% зауважили, що це є зайвим. Дослідження

підтверджують, що саме наявність інформації про іншу світоглядну культуру, її звичаї та традиції є одним із факторів попередження конфліктності та толеризації відносин [5].

На Вашу думку, чи повинно населення Вашого регіону знати культуру, національні і релігійні традиції інших націй, що мешкають в ньому?

Висновки. Компаративний аналіз української та регіональної релігійності дозволяє зробити ряд висновків:

1. Регіональна релігійність у певній мірі корелює з загальноукраїнськими соціологічними показниками, хоча й має свою специфіку.
2. Релігійність буковинців по рівню та характеру проявів відображає погляди населення Західного регіону.
3. Населення Чернівецької області проявляє високу залученість до релігійних заходів та практик, хоча вона носить не регулярний характер, проявляється як мобільність.
4. Жителі Буковини високо оцінюють рівень реалізації свободи совісті та релігійних свобод, толерантно відносяться до різних світоглядних культур та переконань.
5. Буковинці широко підтримують ідею інституалізації державної церкви і національно орієнтованої релігії. Основними чинниками міжконфесійних конфліктів вважають претензії ієрархів на владу та єдино істинність окремої релігії і політизацію релігійного середовища.
6. У регіоні превалює думка, що громадяни області повинні з повагою відноситися до культури, звичаїв та традицій народів, які населяють дану місцевість.

Література

1. Докаш В. І. Релігійна мережа Буковини: стан, релігійна диверсифікація, проблеми інститування та функціонування / В. Докаш // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці. – Чернівецький нац. ун-т, 2015. – № 1-2 (17-18). – С. 103-110.
2. Докаш В. І. Релігійна мережа України в її інституціональних вимірах: компаративний аналіз / В. Докаш // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці. – Чернівецький нац. ун-т, 2012. – С. 50-56.
3. Докаш В. І. Релігійність українського суспільства в її сучасних соціологічних вимірах / В. Докаш // Держава і церква: форми взаємодії в умовах трансформації українського суспільства: Матеріали Міжн. наук.-практ. Інтернет-конф. 28 – 29 травня. – с. 67-76.
4. Докаш В. І. Релігійність українського суспільства: суспільні виміри і фактори змін. / В. Докаш // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці. – Чернівецький нац. ун-т, 2015. – № 3 (19). – С. 113-120.
5. Етноконфесійні взаємовідносини у транскордонних регіонах // Матеріали конкретно-соціологічних досліджень, проведених у травні 2015р. у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.sociology.chnu.edu.ua/index.php?page=ua&data\[3715\]\[id\]=5610](http://www.sociology.chnu.edu.ua/index.php?page=ua&data[3715][id]=5610)
6. Релігійна мережа, її кадрове та матеріальне забезпечення: основні тенденції, динаміка змін, перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: oda@leon.bucoda.cv.ua
7. Релігійність українців: рівень, характер, ставлення до окремих аспектів церковно-релігійної ситуації і державно-конфесійних відносин // Центр Разумкова: Національна безпека і оборона, 2013. – №1. – с.23-47.
8. Україна 2014: Суспільно-політичний конфлікт і церква (Інформаційні матеріали). – Київ, 2014. – 28 с.

Literatura

1. Dokash V. I. Relihiina merezha Bukovyny: stan, relihiina dyversyfikatsiia, problemy instytuiuvannia ta funktsionuvannia / V. Dokash // Relihiia ta Sotsium. Mizhnarodnyi chasopys. – Chernivtsi. – Chernivetskyi nats. un-t, 2015. – № 1-2 (17-18). – S. 103-110.
2. Dokash V. I. Relihiina merezha Ukrainy v yii instytutsionalnykh vymirakh: komparatyvnyi analiz / V. Dokash // Relihiia ta Sotsium. Mizhnarodnyi chasopys. – Chernivtsi. – Chernivetskyi nats. un-t, 2012. – S. 50-56.

3. Dokash V. I. Relihiinist ukrainskoho suspilstva v yii suchasnykh sotsiologichnykh vymirakh / V. Dokash // Derzhava i tserkva: formy vzaiemodii v umovakh transformatsii ukrainskoho suspilstva: Materialy Mizhn. nauk.-prakt. Internet-konf. 28 – 29 travnia. – s. 67-76.
4. Dokash V. I. Relihiinist ukrainskoho suspilstva: suspilni vymiry i faktory zmin. / V. Dokash // Relihiia ta Sotsium. Mizhnarodnyi chasopys. – Chernivtsi. – Chernivetskyi nats. un-t, 2015. – № 3 (19). – S. 113-120.
5. Etnokonfesiini vzaiemovidnosyny u transkordonnykh rehionakh // Materialy konkretno-sotsiologichnykh doslidzhen, provedenykh u travni 2015r. u Chernivetskii oblasti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http://www.sociology.chnu.edu.ua/index.php?page=ua&data\[3715\]\[id\]=5610](http://www.sociology.chnu.edu.ua/index.php?page=ua&data[3715][id]=5610)
6. Relihiina merezha , yii kadrove ta materialne zabezpechennia: osnovni tendentsii, dynamika zmin, perspektyvy rozvytku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: oda@leon.bucoda.cv.ua
7. Relihiinist ukrainsiv: riven, kharakter, stavlennia do okremykh aspektiv tserkovno-relihiinoi sytuatsii i derzhavno-konfesiinykh vidnosyn // Tsentrazumkova: Natsionalna bezpeka i oborona, 2013. – №1. - s.23-47.
8. Ukraina 2014: Suspilno-politychnyi konflikt i tserkva (Informatsiini materialy). – Kyiv, 2014. – 28 s.

Vitaliy Dokash, Vasyl Balukh

Religiosity Bukovina: Status and specific manifestations (on sociological research)

This article is updated issue determined the need to study the factors defined goals and objectives are. Level research analyzed the problem. The data of the European sociological study of religion and their Ukrainian comparison of the most religious countries. Determine the nature and level of religiosity of the region, its specificity, a comparative analysis of national and regional indicators.

We give specific characteristics of Chernivtsi region, affecting the processes of change of religion, its specificity and different forms of operation. Characterized religious network Bukovina, its physical infrastructure, the availability of places of worship and clergy personnel functioning as religious institutions and religious framework to meet the needs of the population. Analyze the socio-demographic unit surveyed respondents, focuses on their different attitude to religion.

The article is observed that regional religion as nationwide are increasingly manifested, non-institutional and views of respondents - blurred. The study determined the criteria for regional religiosity, an analysis of their implementation. We analyze the level of religious freedom as a guarantor of the spiritual needs of the population, the degree of tolerance interfaith relations, the ratio of population to other religions and other religions.

The results of the survey on attitudes to the idea of Bukovina State Church and nationally oriented church, the traditional religion of the country and the challenges resulting from globalization and inculturation new religious trends. We investigate the level of conflict in the region and factors of its occurrence, compared to national and regional confessional factors of conflict. We study the relationship of Bukovina traditional ethnic culture, customs and traditions of the peoples that inhabit the land.

The conclusions about the comparative characteristics of Ukrainian and regional religiosity.

Keywords: religion, religiosity, religious organizations, religious communities, church, denomination, tolerance, interfaith conflicts, freedom of conscience and religious freedom.

Надійшла до редакції 2.02.2016 р.